

УДК 327(4-6ЄС)

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3\(3\)-331-341](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3(3)-331-341)

Матвієнко Людмила Володимирівна кандидат історичних наук, доцент кафедри психології, філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025, тел.: (066) 740-47-54, <https://orcid.org/0000-0001-8932-5757>

Кравчук Ольга Юріївна кандидат політичних наук, доцент кафедри психології, філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025, тел.: (067) 161-29-74, <https://orcid.org/0000-0001-7802-1934>

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ ЄС У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Анотація. У статті розглянуто основні сучасні політичні процеси в Європейському Союзі, які характеризуються тенденціями до регіоналізації міжнародних відносин, які якісно змінили роль регіонів в нинішній політичній архітектурі ЄС і дозволили стверджувати про формування Європи регіонів.

Досліджено алгоритм трьох основних варіантів процесу переходу від «Європи держав» до «Європи регіонів», розпочатого наприкінці 60-х рр. ХХ ст., який привів до виокремлення прикордонних і транскордонних регіонів, а з часом – і великих міжрегіональних об'єднань: радикальна інтерпретація у сенсі відмирання національної держави та формування Єдиної Європи двох рівнів – наднаціонального та регіонального; інтенсифікація міжрегіонального співробітництва та горизонтальна інтеграція через ігнорування старих кордонів усередині ЄС; трирівнева Європа, де кожний рівень наділений відповідними повноваженнями на основі принципу субсидіарності: ЄС – національна держава – регіони (вертикальна інтеграція).

Встановлено, що третій варіант найадекватніше відображає ситуацію, що склалася, за якої регіони набувають дедалі більшого економічного та політичного значення, але національні держави ще потрібні для забезпечення інтересів своїх громадян і організацій через нерівномірність економічного розвитку.

Констатовано, що максимально важливе використання регіональних ресурсів повинно базуватися на врахуванні специфіки конкретного району:

всі райони й повинні бути різними, щоб у кінцевому результаті з'явилися не просто певна кількість регіонів, а складні структури співробітництва, такий підхід відображає прагнення регіонів ЄС до більшої автономії.

Зроблено висновок про те, що сучасні політичні процеси в ЄС характеризуються тенденцією до регіоналізації міжнародних відносин, яка якісно змінила роль регіонів в нинішній політичній архітектурі ЄС, а регіональна політика повинна сприяти вибору оптимального розподілу ресурсів окремого регіону, підвищенню його конкурентоздатності, розробляючи конкретні, прив'язані до місця програми із залученням даних регіональної експертизи.

Ключові слова: європейська регіональна політика, європейське транскордонне співробітництво, Європейський Союз, європейські регіони, політичні процеси, регіоналізація міжнародних відносин, регіоналізація.

Matviienko Liudmyla Volodymyrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, <https://orcid.org/0000-0001-8932-5757>

Kravchuk Olha Yuryivna Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, <https://orcid.org/0000-0001-7802-1934>

POLITICAL PROCESSES IN EU COUNTRIES IN THE CONTEXT OF REGIONALIZATION OF INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract. The following article explores the current political processes in the European Union (EU) and their tendency towards regionalization of international relations. This trend has brought about a significant change in the role of regions within the EU's political architecture, leading to the emergence of a Europe of regions.

The article studies the algorithm of three primary options for the transition from the "Europe of the state" to the "Europe of the regions," which began in the late 1960s. These options include the withering away of the national state and the creation of a united Europe at two levels (supranational and regional), the intensification of interregional cooperation and horizontal integration by ignoring old borders within the EU, and the development of a three-level Europe where each level possesses appropriate powers based on the principle of subsidiarity: EU-nation state (vertical integration).

The article concludes that the third option is the most suitable for the current situation, as it reflects the increasing economic and political importance of regions. However, national states are still essential to protect the interests of their citizens

and organizations due to uneven economic development. The article also emphasizes that the effective use of regional resources should depend on the unique characteristics of each region. All regions should differ so that there can be complex structures of cooperation, reflecting the EU regions' desire for greater autonomy.

In conclusion, the article maintains that contemporary political processes in the EU are characterized by a trend towards regionalization of international relations. This trend has brought about significant changes in the EU's political architecture, and regional policy should focus on optimal resource allocation, enhancing competitiveness, and developing location-specific programs to attract regional expertise data.

Keywords: European regional policy, European cross-border partnership, European Union, European regions, political processes, regionalization.

Постановка проблеми. На глобальному рівні, поки Європейський Союз залишається центром зосередження значного багатства та економічного потенціалу, характер розвитку є дуже нерівномірним, а тому все ще залишаються значні соціально-економічні диспропорції, які збільшились після приєднання нових країн.

Сучасні політичні процеси в Європейському Союзі (далі – ЄС) характеризуються тенденціями до регіоналізації міжнародних відносин, які якісно змінили роль регіонів в нинішній політичній архітектурі ЄС і дозволили говорити про формування Європи регіонів. У цьому контексті мова йде про посилення значення як адміністративно-територіальних частин національних держав – субнаціональних регіонів, так і регіонів, утворених в результаті транскордонного співробітництва – єврорегіонів, які за останні десятиліття отримали новий імпульс до розвитку [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розуміння політичної ситуації на європейській арені необхідно сфокусувати увагу на понятті «Європа регіонів». Микола Вегеш, Віктор Петренко дають наступне визначення цьому поняттю: «Європа регіонів» – форма європейського регіоналізму, транскордонної співпраці й інтеграції на континенті. Теоретично вперше була обґрунтована в праці французького вченого Відаль де ла Блаша «Східна Франція» (1917 р.). Вчений запропонував неконфліктну ідею перетворення спірних прикордонних земель Ельзас і Лотарингію в зону взаємної співпраці між Францією та Німеччиною [2]. Зазначимо, що хоч мова й піде про Західну Європу загалом, ідеї «Європи регіонів» мають усе ж більший стосунок до території Європейського співтовариства завдяки успішному розвитку інтеграційних процесів, особливо в останні роки. Ідея «Європи регіонів» проникла у велику політику недавно, але розвивається вона досить бурхливо.

Мета статті – розглянути основні сучасні політичні процеси в Європейському Союзі, дослідити алгоритм трьох основних варіантів процесу переходу від «Європи держав» до «Європи регіонів».

Виклад основного матеріалу. Регіоналізація міжнародних відносин в ЄС стала наслідком політики Європейського Союзу та його членів, які прагнули усунути бар'єри співробітництва і зробити кордони держав більш прозорими. Реалізація цієї ініціативи зажадала активізації діяльності на місцях, позначивши нове розуміння ролі регіонів як локомотивів розвитку Союзу. Регіон – це економічна реальність. Однак до недавнього часу він не знаходив практично ніякого вираження у сфері інститутів ЕС і не мав власних коштів для участі у вирішенні своєї ж долі. Отже, виникла необхідність у створенні органу (чи органів), наділеного владою приймати рішення на захист інтересів європейських районів.

Важливо підкреслити, що прагнення до більшої автономії «знизу» не суперечить процесові поглиблення європейської інтеграції, а значною мірою ним підживлюється. Інтеграція і регіональний федералізм доповнюють одне одного.

Процес переходу від «Європи держав» до «Європи регіонів» було покладено наприкінці 60-х років ХХ століття у межах пошуку нових, інституціональних форм інтеграційної взаємодії, який привів до виокремлення прикордонних і транскордонних регіонів, а з часом і великих міжрегіональних об'єднань [6]. Сьогодні «Європа регіонів» концептуалізується у трьох основних варіантах.

Перший варіант – радикальна інтерпретація у сенсі відмирання національної держави через її неадекватність сучасним реаліям та формування Єдиної Європи двох рівнів – наднаціонального та регіонального. Така позиція ґрунтується на неоліберальних концепціях, які акцентують увагу на поверненні до вільної конкуренції з гаслом «менше держави, більше ринку», тобто регіони за прикладом підприємств повинні вступити один з одним у конкурентну боротьбу. Прихильники цього підходу пропонують трансформувати централізовану податкову систему й передати вирішення проблем соціального забезпечення, зайнятості та освіти на місцевий рівень. Цей процес у кінцевому результаті має привести до виникнення мережі регіонів як нової форми транснаціональної інтеграції. Такій позиції традиційно протистоять «євроскептики», які наполягають на тому, що сучасне суспільство – інститут набагато складніший, ніж підприємство. Лібералізація руху капіталів та створення єдиного ринку суттєво збільшили розрив між рівнями розвитку регіонів, а наднаціональні структури ЄС, у яких представництво інтересів населення в органах прийняття рішень зведено до мінімуму, не зацікавлені в урегулюванні цього процесу. Також, на їхню думку, регіони не мають засобів, необхідних, щоб узяти на себе функції

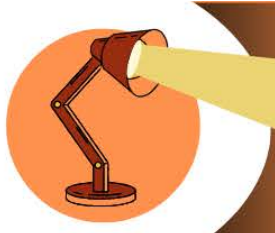
нації-держави. Багато дослідників доводять, що національна держава змінюється під впливом глобалізації і регіоналізації, але не відмирає.

Другий варіант – інтенсифікація міжрегіонального співробітництва та горизонтальна інтеграція через ігнорування старих кордонів усередині ЄС, які перешкоджають повноцінному розвитку природних регіонів. Горизонтальна інтеграція розглядається передусім, як економічний вимір «Європейських регіонів», тобто співробітництво регіонів у соціальній, економічній, технологічній та культурній сферах. Мотивація міжрегіонального співробітництва відбувається, передусім, на основі виявлення спільних проблем та (або) інтересів, а саме співробітництво надає можливість повніше використовувати потенціал розвитку кожного з регіонів-учасників. Починаючи з 70-х рр., у міжрегіональному співробітництві активну участь беруть сусідні, передусім, прикордонні, регіони, які традиційно відігравали периферійну роль в економіці національних держав. У 80-х рр. активізується співробітництво й віддалених економічно активних регіонів, які реалізують спільні високотехнологічні проекти. Останні десятиріччя суб'єкти міжрегіонального співробітництва беруть повноцінну участь у європейському внутрішньому ринку, сприяючи горизонтальному «зростанню» Європи.

Третій варіант – «Європи регіонів» як «триступенева» або трирівнева Європа: ЄС – національна держава – регіони (вертикальна інтеграція). У такому варіанті регіони визнаються автономними політичними акторами в інтеграційних процесах, поряд з національними державами. Йдеться про трирівневу Європу, де кожний рівень наділений відповідними повноваженнями на основі принципу субсидіарності. Це найадекватніше відображає ситуацію, що склалася, за якої регіони набувають дедалі більшого економічного та політичного значення, але національні держави ще потрібні для забезпечення інтересів своїх громадян і організацій через нерівномірність економічного розвитку. Вертикальна інтеграція розглядається як політичний вимір проекту «Європи регіонів». Вона виявляється, з одного боку, в посиленні впливу регіонів на національну політику, передусім у галузі її європейського виміру, а з іншого – у безпосередній участі регіонів (через формальні та неформальні інститути) у процесі прийняття рішень в ЄС.

З початку 90-х рр. XX ст. утворено багато організацій, покликаних представляти інтереси у ЄС як субнаціональних регіонів, узаконених адміністративно-територіальним поділом багатьох країн, так і регіонів, що утворились в результаті транскордонного співробітництва, – Комітет регіонів, Збори регіонів Європи, Рада регіонів і суспільств Європи тощо. Розширюється участь регіонів у регіональних міждержавних організаціях, членство в асоціаціях регіонів та муніципалітетів – Асамблеї європейських регіонів, Конфедерації регіонів, Раді європейських муніципалітетів і регіонів, Асоціації європейських прикордонних регіонів, Лізі міст «Євросіті»

тощо [4]. Становлення «Європи регіонів» шляхом горизонтальної та вертикальної інтеграції регіонів триває. Цьому процесу перешкоджають, передусім, серйозні диспропорції в рівні економічного й соціального розвитку регіонів на території ЄС та різне становище регіонів у складі національних держав залежно від територіально-державного устрою останніх. Водночас, прагнення до більшої автономії «знизу» не лише не суперечить процесу поглиблення європейської інтеграції, а й значною мірою ним підживлюється. У багатьох національних державах прагнення до регіоналізму не може бути реалізоване без імпульсу ззовні через певний консерватизм і небезпеку.

В ЄС лише в останні роки з'явилась реальна можливість «перебороти» національну державу не лише «вгору», що намагалось зробити Співтовариство з моменту його створення, а й «униз», діючи за принципом: мінімум централізації – по можливості, максимум централізації – по необхідності. «Цивілізація може поширюватися, але, ймовірно, не може сильно прямувати вперед за управління, яке відбирає у громадян і бере на себе керівництво повсякденними справами» [2].

Максимально важливе використання регіональних ресурсів повинно базуватися на врахуванні специфіки конкретного району. Всі райони й повинні бути різними, щоб у кінцевому результаті з'явилися не просто суми, а складні структури співробітництва, на зразок організмів. Регіональна політика повинна сприяти вибору оптимального розподілу ресурсів регіону, підвищенню його конкурентоздатності, розробляючи конкретні, прив'язані до місця програми із залученням даних регіональної експертизи.

Нерівність в соціально-економічному розвитку регіонів стало суттєвою перешкодою для повномасштабного розкриття потенціалу як окремих територій, так і всього ЄС. У міру розширення Європейського Союзу регіональні диспропорції ставали все більш очевидними, зростала необхідність в єдиній регіональній політиці. На початку інтеграційних процесів в Європі спостерігалася «відносна економічна і соціальна просторова гомогенність території «шістки» [1] – рівні розвитку Бельгії, Західної Німеччини, Італії, Люксембургу, Нідерландів і Франції, які запустили процес формування ЄС, можна було порівняти. В Італії гостро стояла проблема соціально-економічного розриву між Північчю і Півднем. Однак на даному етапі Італія не мала достатню впливом в спільноті для того, щоб на наднаціональному європейському рівні привернути увагу до своїх регіональних проблем.

Зі вступом до ЄС в 1973 році Великобританії і Ірландії ігнорувати регіональні диспропорції стало неможливо. З точки зору регіональної проблематики, об'єднання Німеччини 1990 року стало черговим викликом для ЄС: території колишньої НДР треба було не тільки повномасштабних інтегрувати з колишньої Західної Германії, але і стати повноцінним гравцем

на європейській сцені. У 1995 році до ЄС приєдналися Австрія, Фінляндія і Швеція. На території двох останніх держав розташовувалися північні екологічно-уразливі райони «з дисперсним поселенням» [3]. Розширення ЄС за рахунок країн ЦСЄ спричинило збільшення розриву як між країнами-членами, так і між регіонами в їх складі. У Литві ВВП на душу населення склав 27% від середнього по ЄС, в Латвії – 25,3%. У 2005 році ВВП Болгарії на душу населення склав 12,7% від середнього по ЄС, а в Північно-Західному і Південно-центральному регіонах - 9,6% [5].

Хоча ще в преамбулі Римського договору 1957 року зазначається, що європейська інтеграція повинна сприяти гармонійному розвитку національних господарств і скорочення економічного розриву між окремими територіями, лише в 70-і роки ХХ ст. ЄС активізував свої зусилля в даному напрямку [9]. Для співфінансування проєктів, обраних країнами-учасниками, в період 1957-1988 років були створені Європейський соціальний фонд (1958 р), Європейський фонд сільськогосподарського управління і гарантій (1962 р), Європейський фонд регіонального розвитку (1975 г.). Установа Європейського фонду регіонального розвитку було тим, що епізодичних дій інших інститутів ЄС в даній сфері стало явно недостатньо. З середини 1970-х років Європейський соціальний фонд і «Відділ орієнтації» сільськогосподарського фонду стали приділяти більше уваги регіональному аспекту. У 1986 році був підписаний Єдиний європейський акт, який став основою для істинної політики зближення. У 1988 році рішенням Європейської Ради річний бюджет структурних фондів на період 1989-1993 років був удвічі збільшений. У тому ж році була проведена реформа структурних фондів, були виділені основні принципи: концентрація зусиль на розвитку найбідніших і відсталих регіонів; «Програмний, а не проєктний підхід; партнерство на всіх рівнях: від національного до місцевого [2]; додатковість, тобто сумісного фінансування заходів з загальноєвропейського і національного бюджетів. Втілення цих принципів у життя було пов'язане з низкою важкостей. Національні держави були зацікавлені у включенні «більшого числа територій до переліку підтримуваних територій – у результаті ресурси розпорошувалися» [1].

Принцип додатковості в ряді випадків провокував напруженість як всередині держави, так і на загальноєвропейському рівні. Так як політичні традиції в європейських країнах різні, залучення регіональних і місцевих властей до питань планування та використання коштів було для деяких країн принципово новим експериментом.

До середини 80-х рр. в ЕС сформувалося розуміння сутності регіонального розвитку як використання ендегенного, або внутрішнього потенціалу районів. Такий підхід, якому відповідали свої форми і методи проведення регіональної економічної політики на наднаціональному рівні,

відображає прагнення регіонів ЄС до більшої автономії. Суть його полягала в перенесенні акцентів з прямого державного регулювання регіонального розвитку на стимулювання формування в регіонах «автономних механізмів» і заохочення приватного підприємництва, тобто на стимулювання їх власного потенціалу.

Максимально важливе використання регіональних ресурсів повинно базуватися на врахуванні специфіки конкретного району. Всі райони й повинні бути різними, щоб у кінцевому результаті з'явилися не просто суми, а складні структури співробітництва, на зразок організмів. Регіональна політика повинна сприяти вибору оптимального розподілу ресурсів регіону, підвищенню його конкурентоздатності, розробляючи конкретні, прив'язані до місця програми із залученням даних регіональної експертизи.

Найцікавіша для нас думка в концепції ендегенного потенціалу полягає в тому, що пріоритет у прийнятті рішень передається на місцевий і регіональний рівні, а це посилює регіональну автономію. Цей підхід стосується всіх без винятку районів ЄС (а не лише т.зв. проблемних), бо без цієї умови найефективнішого використання внутрішнього потенціалу не досягнути.

З середини 1980-х років регіональні і місцеві влади країн ЄС відкривають в Брюсселі свої консульства, яких налічується вже більше 300.

Поява в Брюсселі представництв регіонів було продиктовано, з одного боку, необхідністю груп інтересів висловлювати і відстоювати свою позицію в ЄС, з іншого-посилюється впливом європейської інтеграції на місцевому та регіональному питанні [8], що зробило участь регіонів в політиці ЄС неминучим.

Після вступу в силу Єдиного європейського акту в 1987 році такі питання, як захист оточуючого середовища, соціальна політика і промисловість, виявилися в сфері компетенцій ЄС. Відтепер регіони отримали можливість розраховувати на підтримку ЄС у питаннях, які перш за доводилось вирішувати самостійно.

Зі створенням в січні 1993 року Єдиного внутрішнього ринку ЄС регіони стали більше брати участь в житті ЄС. На основі Маастрихтського договору [3], вступив в силу в листопаді 1993 року, були створені Фонд зближення, який повинен був сприяти розвитку найменш розвинених регіонів, і консультативний орган ЄС Комітет регіонів, в якому місцеві та регіональні влади отримали можливість безпосередньо брати участь в політичному житті об'єднаної Європи.

Широке поширення в Європі отримала така форма транскордонного співробітництва, як єврорегіон. Єврорегіони виникли в Західній Європі під впливом процесів європейської інтеграції та, довівши свою ефективність, продовжують свою діяльність як на території ЄС, так і за його межами.

Діяльність євро регіонів відповідає принципам демократії і децентралізації влади, розширюючи поле діяльності місцевих і регіональних влад. Транскордонне співробітництво спрямоване на рішення широкого кола завдань таких, як укріплення міжрегіональних відносин в соціальній, економічній, освітній, природоохоронній, культурній та інших сферах, рішення прикордонних проблем на локальному рівні, розвиток прикордонної інфраструктури та транспортного сполучення. Подібна кооперація допомагає регіонам, які перебувають на околиці держави, отримати максимальну вигоду зі свого периферійного положення.

Таким чином, за останні десятиліття регіони помітно зміцнили свої позиції, істотно розширивши коло своїх повноважень, і стали невід'ємною і більш самостійною частиною сучасної Європи. Делегування ряду повноважень місцевим і регіональним властям відповідає принципам децентралізації і демократії. Більш того, чиновники на місцевому та регіональному рівнях керують колосальним потенціалом для встановлення діалогу з населенням, що можна розцінити як доповнення імпульсу розвитку громадянського суспільства.

У 2000-ті роки принципи регіональної політики Європейського Союзу були кілька скоректованими.

По-перше, принцип партнерства став сприйматися ширше, охопивши крім органів влади на різних рівнях різні інститути та організації.

По-друге, було відзначено, що принцип доповненості повинен використовуватися з урахуванням соціально-політичних традицій, характерних для конкретних країн.

По-третє, з метою скорочення бюрократичного контролю за проведенням невеликих проектів і для забезпечення більш гнучкого контролю за дотриманням інших програм був впроваджений принцип пропорційності. Це зажадало скорочення кількості інструментів для фінансування регіональної політики Європейського Союзу. Число основних цілей політики скоротилося на увазі бажання зробити діяльність більш транспарентною. В даний час основними джерелами фінансування регіональної політики є Фонд європейського регіонального розвитку, Фонд зближення і Європейський соціальний фонд.

Усвідомлення необхідності поступального розвитку регіонів впливає з збільшення бюджету структурних фондів, який зріс з 10 млрд в 1989 році до 54 млрд до теперішнього часу. Варто очікувати подальшого еволюційного розвитку регіональної політики ЄС, яка в контексті становлення Європи регіонів є фактором зміцнення потенціалу всього Союзу.

Висновки. Сучасні політичні процеси в Європейському Союзі (далі - ЄС) характеризуються тенденцією до регіоналізації міжнародних відносин, яка якісно змінила роль регіонів в нинішній політичній архітектурі ЄС і дозволила говорити про формування Європи регіонів. В даному контексті мова йде про посилення значення як адміністративно-територіальних частин

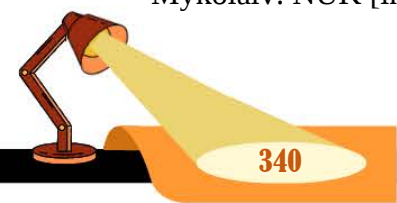
національних держав – субнаціональних регіонів, так і регіонів, утворених в результаті транскордонного співробітництва євро регіонів, які за останні десятиліття отримали новий імпульс до розвитку.

Література:

1. Вегеш М.М., Петрінко В.С. Геополітична енциклопедія: Навчальний посібник. — Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. - 492 с.
2. Геополітика : енциклопедія / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв, І. П. Білецький [та ін.]. – Київ : Знання, 2013. – 919 с.
3. Мартинов А.Ю. Маастрихтський договір [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Maastrichtskey_dogovir (останній перегляд: 19.03.2024)
4. Панченко Г.О., Новак Г.Д. Зміна пріоритетів транскордонного співробітництва у контексті реформування сучасної державної регіональної політики в Україні / Г.О. Панченко, Г.Д. Новак // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: перспективи та виклики: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 10 грудня 2021 р., Миколаїв. - Миколаїв: НУК ім. Адмірала Макарова, 2021. – С. 754-758.
5. Панченко Г.О. Механізми успішної реалізації процесу транскордонного співробітництва: парадипломатія та публічна дипломатія / Г.О. Панченко // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів [Електронний ресурс]: матеріали VIII щоріч. наук.-практ. конф. 19 грудня 2019 р. / за заг. ред. М. М. Іжі, В. М. Кривцової. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. – С. 176-180.
6. Транскордонне співробітництво: правові основи та успішні практики: посібник/ Євчак Ю.Б., Зарді А., Лазур Я.В., Очкаї Д., Санченко А.Є., Сошников А.О., Устименко В.А., Фетько Ю.І. / за заг. ред. В.А. Устименка. К., 2020. 152 с.
7. Куцаб-Бонк К.К., Інноваційні важелі стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал.-2016.- 7-8'2016.- С.19-22.
8. Cornago N. Diplomacy and Paradiplomacy in the Redefinition of International Security: Dimensions of Conflict and Co-operation / N. Cornago // Regional and Federal Studies. – 1999. – Vol. 9 (1). – P. 40–57.

References:

1. Vehesh, M. M., Petrisko, V. S. (2017). Heopolitychna entsyklopediia [Geopolitical encyclopedia]. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [in Ukrainian].
2. Sulima, Ye. M., Shepieliev, M. A., Biletskyi, I. P. et al. (2013). Heopolityka: entsyklopediia [Geopolitics: an encyclopedia]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Martynov, A. Yu. (2009). Maastrykhtskyi dohovir [Maastricht Treaty] [Elektronnyi resurs]. Entsiklopediia istorii Ukrainy: T. 6: La-Mi / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. – Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol. 6: La-Mi / editor: V. A. Smolii (head) and others. Kyiv: Nauk. dumka. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Maastrichtskey_dogovir (ostannii perehliad: 19.03.2024) [in Ukrainian].
4. Panchenko, H. O., Novak, H. D. (2021). Zmina priorytetiv transkordonnoho spivrobitnytstva u konteksti reformuvannia suchasnoi derzhavnoi rehionalnoi polityky v Ukraini [Changing priorities of cross-border cooperation in the context of reforming modern state regional policy in Ukraine]. Proceedings from: V vseukr. student. nauk.-prakt. konf. «Aktualni problemy sotsialno-humanitarnykh nauk: perspektyvy ta vyklyky» – V All-Ukrainian student. science and practice conf. «Actual problems of social and humanitarian sciences: prospects and challenges» (pp. 754–758). Mykolaiv: NUK [in Ukrainian].

5. Panchenko, H. O. (2020). Mekhanizmy uspishnoi realizatsii protsesu transkordonnoho spivrobitnytstva: paradyplomatiia ta publiczna dyplomatiia [Mechanisms of successful implementation of the cross-border cooperation process: paradiplomacy and public diplomacy] [Elektronnyi resurs]. Proceedings from: VIII shchorich. nauk.-prakt. konf. «Ievropeiska intehtatsiia v konteksti svitovykh hlobalizatsiinykh protsesiv» – VIII every year. science and practice conf. «European integration in the context of world globalization processes» (pp. 176–180). Odesa: ORIDU NADU [in Ukrainian].

6. Kryvonos, R. A. (2004). Mizhnarodne spivrobitnytstvo u suchasnykh modeliakh mizhnarodnoi systemy [International cooperation in modern models of the international system]. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn : zb. nauk. pr. – Actual problems of international relations: coll. of science Ave, 49 (1), 62–69. Kyiv [in Ukrainian].

7. Kutsab-Bonk, K. K. (2016). Innovatsiini vazheli stymuliuvannia transkordonnoi konverhentsii mizh Ukrainoiu ta YeS [Innovative levers for stimulating cross-border convergence between Ukraine and the EU]. Innovatsiina ekonomika – Innovative economy, 7–8, 19–22 [in Ukrainian].

8. Cornago, N. (1999). Diplomacy and Paradiplomacy in the Redefinition of International Security: Dimensions of Conflict and Co-operation. Regional and Federal Studies. 9 (1), 40–57.

9. Yevchak, Yu. B., Zardi, A., Lazur Ya. V. et al (2020). Transkordonne spivrobitnytstvo: pravovi osnovy ta uspishni praktyky: posibnyk [Cross-border cooperation: legal frameworks and successful practices: a guide] / V. A. Ustymenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].